

Історія філософії

УДК 2-184.2+2-283

Н. О. СТРАТОНОВА ¹

¹Національний університет водного господарства та природокористування (Рівне), ел. пошта stratonova.nataliya@gmail.com, ORCID 0000-0002-3106-6921

РЕФЛЕКСІЯ ТРАНСФОРМАЦІЇ ДОХРИСТІЯНСЬКИХ СВІТОГЛЯДНИХ УЯВЛЕНЬ В ЛІТЕРАТУРНИХ ПАМ'ЯТКАХ КИЇВСЬКОЇ РУСИ

Мета. Метою даної статті є розглянути літературу Київської Русі крізь призму взаємодії та взаємовпливів християнського та дохристиянського світоглядів, розкрити і показати характер співвідношення дохристиянської та християнської релігій; виявити окремі аспекти взаємовідношення вищезгаданих феноменів в літературі Київської Русі XI-XIII ст. **Методологія.** З-поміж загальних наукових підходів, при розв'язанні поставлених завдань, використано, передусім, релігієзнавчо-філософський. Цей підхід дозволив вивчити та більш об'єктивно проаналізувати тенденцію до рефлексії дохристиянських вірувань в літературі Київської Русі. Зі спеціально-наукових методів використовувався історіософський (філософське осмислення історичних подій і процесів), проблемно-тематичний (виокремлення та аналіз основних концептуальних напрямків трансформацій), хронологічний (зв'язок історіографічної традиції з конкретно історичною дійсністю) та філософсько-герменевтичний (релігієзнавчо-філософська інтерпретація пам'яток). **Наукова новизна.** Робота є релігієзнавчо-філософським аналізом рефлексії дохристиянських уявлень в літературних пам'ятках Київської Русі XI-XIII ст., в якому вперше враховано специфіку середньовічної уяви та поетики, досліджено релігійну значущість текстів, виявлено відображення в них дохристиянських вірувань та вказано на роль останніх у формуванні світогляду києворуських книжників, проаналізовано специфіку взаємодії християнських та язичницьких уявлень. **Висновки.** В процесі роботи автор приходять до висновків, що, заперечуючи власне язичництво, відокремлюючи себе разом з іншими православними народами від «латинян» та «ретиків», Русь утверджувала свою самобутність через прийняття християнства. Саме цей процес мав свій вплив і на внутрішній розвиток міфологічної свідомості народу, що пришвидшило появу епосу в його героїчному та київському циклах, куди легко, проте дозовано та своєрідно прививались християнські обрядові принципи та цінності. Книжність візантійсько-болгарського кола передавала Русі готові та ясні істини, і першими їх засвоїли руські книжники як зразок для власного життя. Саме практична, святоподвижницька ідея стала основою руської книжності. Видима легкість засвоєння народом зовнішньої сторони православ'я разом із епічними структурами не поставила перед культурою в цілому проблеми свідомого, довгого та організованого протистояння нової віри старій народній язичницькій мудрості, представниками якої залишилась «збірна дрібнота народної свідомості», бо сама народна мудрість у своєму епічному оформленні прийняла обрядові принципи православ'я.

Ключові слова: дохристиянський світогляд, християнство, літописання, апокрифи, життя святих, книжник.

Актуальність

Питання вивчення релігійного феномену завжди відіграло суттєву роль в культурі українського народу протягом всієї історії його існування. Нова парадигма вивчення релігійності давніх слов'ян зумовлює розглядати літературу Київської Русі не лише через призму християнства, а й звертатись до витоків дохристиянської релігійності. Відтак, дана тема залишається актуальною і потребує свого подальшого вивчення. За останній період в **науковій літературі** можна зустріти лише поодинокі праці вітчизняних релігієзнавців, істориків та філософів, присвячені вивченню

питань взаємозв'язку дохристиянських та християнських елементів у віруваннях наших пращурів. Щоправда, дана тематика висвітлена в контексті наукових зацікавлень вчених, і києворуській літературі присвячено лише поодинокі праці. Теоретико-методологічні засади дослідження проблем взаємовідношення дохристиянських та християнських вірувань українського народу у їх переплетенні із православним культом розроблено в працях сучасних науковців: А.Голуба, Т.Горбаченко, Л.Конотоп, Г.Кулагіної, О.Сагана, О.Шуби, П.Яроцького. Грунтовними дослідженнями духовної спадщини України-Русі, її філософської думки стали роботи А.Бичко, В.Горського,

Історія філософії

Ю.Федіва. Слід належним чином відмітити й праці українських релігієзнавців та філософів – В.Бондаренка, М.Заковича, Я.Любивога, І.Мозгового, П.Кралюка, О.Крижанівського, В.Пашенка, П.Сауха, А.Чернія. В їх науковому доробку знайшли узагальнення методологічні та релігійно-філософські засади релігії в Україні, а також досліджуються окремі питання впливу релігії на духовну культуру українського етносу, що має важливе значення для розуміння особливостей українського національного менталітету.

Серед останніх зарубіжних публікацій, присвячених вивченню літератури окресленого періоду, слід відмітити працю Вольтера К.Ханака, присвячену природі та особливостям князівської влади в Київській Русі – «The nature and the image of princely power in Kievan Rus', 980-1054: a study of sources» (2014). В даній праці автор пропонує критичний аналіз літописних та літературних текстів християнізованої держави та їх впливу на впровадження князівської влади. Дослідник аналізує візантійський та скандинавський вплив на становлення влади князя. Щоправда, автор лише побіжно аналізує дохристиянські мотиви в літературі Київської Русі, зазначаючи, що мрія деяких київських князів заснувати нову поганську імперію, зазнавала нищівної критики Візантії [7, с.10]

Не менш цікавою є стаття Чарлза Халперіна, присвячена аналізу національної ідентичності України – National Identity in Premodern Rus (2010). Так, зокрема, проводячи аналогії між візантійськими хроніками та літературою Київської Русі XI-XII ст., автор зазначає, що, в одному випадку, згідно візантійських хронік, автор початкового зводу називає Русь безбожною, проте, в цілому, він явно пишається перемогами язичницьких князів Олега та Святослава [8, с.276]. Проте, не зважаючи на сталу зацікавленість зарубіжними та вітчизняними авторами літературою Київської Русі, комплексного аналізу дохристиянських світоглядних уявлень здійснено не було.

Мета

Метою даної статті є проаналізувати взаємозв'язок дохристиянського та християнського світоглядів в літературі Київської Русі

XI-XIII ст.. Для досягнення поставленої мети нами були поставлені наступні **завдання**: розкрити і показати характер співвідношення дохристиянської та християнської релігій; виявити окремі аспекти взаємовідношення вищезгаданих феноменів в літературі Київської Русі XI-XIII ст.

Виклад основного матеріалу

Духовність українців формувалась стихійно на основі поєднання язичницьких і християнських вірувань, язичницького побуту і християнського офіціозу. Без сумнівів, уважне вивчення даного релігійного аспекту є необхідною умовою реконструкції дохристиянського світогляду як книжника XI-XIII ст., так і давнього населення України загалом.

Християнізація Русі, будучи «доступною» нам у писемних пам'ятках та археологічних джерелах, постає як багатогранний феномен, очевидний в основних його проявах та доволі складний для розуміння, якщо розглядати в ньому всю глибину та відвертість особистого досвіду наших предків. Природньо, що утвердження нової віри не могло об'єктивним чином створити «рівномірний» та однаковий для всіх суспільних прошарків християнський світогляд. Кожен народ по-своєму переживав християнство, відповідно і кожна верства суспільства мала свій ключ до нього, або, принаймні, свої відтінки.

В будь-якому суспільстві культура будучи «відповіддю» на потреби особистості, групи або суспільства в цілому, виконує ряд життєво важливих функцій. В переламні епохи суспільство перебудовується, модифікуючи притаманні йому культурні інститути. Проте воно не може «примусити» себе повністю відмовитись від них. Поза культурою суспільство деградує як соціальний організм. Древня Русь, прийнявши християнство як нову культурну традицію, не могла ним заповнити весь простір колишньої хронологічно дохристиянської культури. Відповідно ті соціальні інститути, завданням яких було задоволення найважливіших соціальних потреб, могли набути християнських рис лише поступово.

Русь доволі швидко стала християнською державою. Проте в просторі культури

Історія філософії

відбувався поступовий розподіл між «галузями», зайнятими новою релігією Христа, та старою язичницькою вірою. Нішею, яку заповнили обидві «галузі», було літописання, причому дохристиянські вірування часто мали неусвідомлений характер. Тим не менш, можна стверджувати, що у жанрі історичної прози Київської Русі простежується пріоритет літературності. Найбільш вагомий матеріал для реконструкції релігійно-історичних уявлень древньоруських літописців становлять релігійні міркування та ремарки, внесені в літописне оповідання, ліричні відступи та описи дохристиянської релігії, запропоновані як свідомо критика язичництва, або як такі, в яких характер відображення дохристиянських поглядів древньоруського книжника є неусвідомленим. Вважаємо, що подібні міркування слід вважати свого роду великими семантичними одиницями, які використовували літописці.

На основі літописних пам'яток Київської Русі постає можливим здійснити цілісну філософсько-релігієзнавчу картину світу книжників. До найбільш стійких вірувань можна віднести уявлення про пантеон богів, духів, елементи демонології, вірування в потойбічне життя, роль відправників культу в житті тогочасної Русі та їх вагомий вплив на деякі прошарки суспільства тощо. Це свідчить про те, що не лише археологічні дані можуть дати нам відомості про дохристиянські вірування давнього населення України. Літописні джерела пропонують нам більш повну картину поглядів книжників на світ, його аналіз та переосмислення певних цінностей. Всі дохристиянські уявлення, що існували в світогляді давньоруських літописців, впливали на сприйняття та відтворення ними фактів реального життя.

Руський книжник був відкритий світові, він жив його турботами та тривогами. Він безсумнівно прийняв істини християнської православної віри, і не влаштував богословських суперечок та не писав філософських трактатів. Спільна справа книжників – заклик до праведного, православного життя. І не лише агіографічний жанр, а й літописи, і повчання, і подорожі до святих місць, а також «історичні» сказання візантійського походження – все насичене енергією проповідництва; інших

смислів книжність не шукала. Саме тому зв'язок книжності та святості на Русі є доволі міцним: Слово, сказане та записане, супроводжує жертвний подвиг, або життя – святе, монашеське, засноване на добровільному терпінні, віддаленні від сімейного життя, богомолінні, злиденності тілесній, але багатстві духовному.

Ґрунт, на який падали зерна православної книжної мудрості, боги, герої, друзі, вороги суттєво відрізнялись від тих, які склались як в древньоримській культурі часів виникнення християнства, так і с поміж варварських племен Західної Європи періоду християнізації. Даний процес у X-XIII ст. складався без особливого впливу християнства, він мав у підґрунті розроблену міфологію, багату на різноманітні характери богів та героїв (Одін, Локі, Хельгі, Сігурд, Атлі, Гудрун, Сванхільд). Довгий шлях культури від міфу до епосу з діючими культури героями та різноманітним богів є безумовно культурною та соціальною формою впорядкування епосу. Він свідчить про доволі високий рівень його само ідентифікації: осмислення себе через діяння своїх культурних героїв, що борються із силами зла та перемагають їх на честь своїх богів.

У вітчизняній міфології на про пантеон богів, ні про культурних героїв та міфологічну історію практично немає ніяких свідчень. Панування віл, дивів, русалок в народному епосі може означати не те, щоб у віруваннях народу ще не встигли скластись більш вагомі герої, а те – що ці герої не отримали більш чітких форм в поезії епічній і тому з часом забулись, залишивши після себе супутників, так би мовити, збірну дрібноту народної міфології. Імена слов'янських богів нам відомі з «Повісті минулих літ», проте це лише імена богів. Автор «Повісті» – книжник-християнин, а його позиція – антиязичницька, така, яка засуджує язичницькі нововведення Володимира. Щоправда, сліди слов'янського міфу все-таки знаходяться і в повчаннях проти ворожої релігії, і в життєписах, і в історичних переказах. Східнослов'янські писемні джерела, у яких згадуються язичницькі міфологічні постаті, відрізняються на два кола – літописи та церковні повчання. Протиставлення це базується не лише на генетичних витоках текстів (певною мірою світська доміанта

Історія філософії

літописів та абсолютна церковна домінанта повчань), але й, по-перше, на оцінному ставленні авторів до описуваних ними фактів та, по-друге, у суттєвій розбіжності щодо самого кола фактів. Так, літописи подають свої свідчення певною мірою «відсторонено», у вигляді констатацій (пор.: кляшася Перуном богом своїм, и Волосом скотьим богом [1, с.32]), тоді як церковні повчання сповнені оцінних характеристик: «но и ныне по украинах молятся проклятому богу их Перуну, сего не могут ся лишити проклятого ставленья вторья трапезы, менимая роду и рожаницы»[4, с.94] тощо).

Шлях західноєвропейської культури, що розгорнула цілу систему критики язичництва та масову пропаганду християнства, в лоні якої складалась християнська схоластика та розвивалось богослов'я, а разом з тим розширювався та раціоналізувався книжний світ західного середньовіччя, залишився байдужим та непотрібним для руської культури, що отримала новий архетип – монаха-книжника. Останній, перебуваючи на межі двовір'я та християнської книжності, намагався, слідуючи книжним зразкам, осмислити своє життя похристиянські, сприяючи тим самим розповсюдженню християнства. При цьому не було жодних перепон чи моральних установ всередині єдиного цілого руської культури. Зовнішні причини, як от, необхідність протистояти чужому язичництву (монголо-татарам), втрата Візантією свого впливу та «зрада» греків (Унія), падіння Константинополя – запобігли заглибленню руських книжників у власні протиріччя. Історичні особливості формування християнської культури не могли вести Київську Русь шляхом напруженого протиборства народного язичництва та християнської книжності. Вона знайшла своєрідність у створенні власної книжної культури. І «Слово о полку Ігоревім», і перші літописні зводи, і життєписи святих – самобутні творіння руського духу – об'єднали в собі рівною мірою як епічні, так і християнські основи. Культурно-історичний синтез язичництва та християнства успішно відбувся на Русі, і став для неї настільки природнім зразком та настільки міцним щитом від західноєвропейської раціоналізації, що до другої половини XVII ст. включно, змінити його нікому не вдалось.

Проблема взаємовідносин літератури та дохристиянських вірувань в Київській Русі - це проблема співвіднесення двох світоглядів та двох художніх методів, що, часом, повністю співпадали, або розходились за своєю принциповою непримиримістю. Досліджуючи відображення дохристиянського світогляду в літературі Київської Русі, слід, перш за все, звернути увагу на відношення автора до історичної дійсності, на те, як він оцінював події та особистості. Морально-філософська теорія християнства, що підтримувала ідеологію правлячої ланки суспільства, потребувала інших життєвих ідеалів, іншого відношення до життя, інших якостей людини, ніж ті, які пропонувала дохристиянська релігія. Замість активних якостей героїв, релігійна теорія потребувала пасивних «добродійностей» – смирення, покірності «божій волі» та владі; щастя вчила шукати не на землі, а в майбутньому вічному житті. Показати боротьбу в літературі Київської Русі двох ворожих один одному світоглядів – означає наблизитись до визначення сутності проблеми взаємовідносин дохристиянського на християнського начал в творчості авторів.

Прагнучи до реалізму, книжники зображали події у повній дійсності до їх перебігу («Повість минулих літ», «Галицько-Волинський літопис»), повчання проти язичництва), проте, коли перевага надавалась ідеалістичній філософії історії, запропонованій релігією, або емоційних частин тексту (знищення ідолів, «повстання волхвів» в «Повісті минулих літ», загибель Бориса та Гліба, агіографія тощо), автор звертався до народної мови та дохристиянського світогляду. Взаємозв'язок дохристиянського та християнського світоглядів в творчості книжників спостерігається в гострі моменти життя держави, коли загальна небезпека загрожує її свободі та незалежності, або під час перебігу суспільно-політичних подій, в яких були зацікавлені широкі верстви населення. Так, народність «Слова о полку Ігоревім» та його глибоке внутрішнє споріднення з фольклором полягає не в тому, що книжник запозичив окремі художні прийоми усної поезії, а в тому, що його протест проти князівських міжусобиць, скорбота за Руською землею, на яку «поганини с всех стран прихождаху с победами» [5, с.375],

Історія філософії

відображали перш за все інтереси тих «ратаев», які від «княжих крамол» «ретко кикахуть». Встановлення внутрішньої спорідненості давньоруської літератури з дохристиянським світоглядом викриває характер її народності.

Як бачимо, вже перші пам'ятки руської писемності показують, що дописемна мова мала виключно багату лексику, органічно притаманну їй виразність, стійку військову, юридичну та дипломатичну фразеологію. Елементи сіх цих різновидів живої руської мови, що формувались поза книжністю, можна спостерігати у древніх документах, пам'ятках законодавства, літописах, а також, у власне художній літературі Київської Русі XI-XIII ст.. Вивчаючи книжну мову Русі в пам'ятках літератури, ми відмічаємо в ній не лише точність та ясність, а й особливу виразність та образність. Загальна причина злиття дохристиянського та християнського світоглядів в літературі Київської Русі полягає в тому, що остання за допомогою язичництва відображала загальнонародні інтереси. Дане явище повинне було включати в себе вміння книжника вловити те нове в історичній дійсності, що відповідало б інтересам народу, а також відобразити це нове в художній формі.

В християнізованому літературному епосі руського середньовіччя (в житіях, легендах) місце «чарівних» сил займають християнське «божество» та «святі», з однієї сторони, та «диявол», «чорт» – з іншої. Проте заслужити допомогу перших та перемогти других людина може вже не через активні якості, а через пасивні «добродетелі», обов'язкові для християнського кодексу суспільної та індивідуальної моралі; серед них на першому місці – смирення, терпіння, всепрощення, відмова від мирських радощів. Так, образ героя в літературному епосі, якщо він послідовно дотримується цієї ідеології, знижується: герой стає не реально діючою силою, а покірною божествам істотою, яка зносить всі страждання для того, щоб заслужити вічне життя після смерті. Зближення дохристиянського та християнського світоглядів в літературі не було випадковістю. В міру того, як висувались нові завдання історичних оповідань, змінювалось і ставлення до язичництва, як джерела свідчень, оцінок та художніх засобів. Це безпосередньо відображалось і в літературі. Літописання XI-XII ст., об'єднане в «Повісті минулих літ» за

своєю ідеологічною цілеспрямованістю було своєрідним ґрунтом для встановлення тісних зв'язків із простим народом, особливо з його історичним епосом. Історія створення літописного зводу, «Повісті минулих літ», підтверджує, що на різних етапах свого складання цей звід звертався до язичництва як до джерела свідчень, з однієї сторони, та як до ідейної опори – з другої.

Проте не можна не враховувати того факту, що світогляд літописців з часом все тісніше зв'язаний з філософією християнства. На новому рівні історичної свідомості літописці глибше оцінюють державну діяльність князів; приділяють увагу їх міжнародній політиці тощо. Разом з тим, норми християнської філософії вводять в оповідання літописця вводять в оповідання втора чуже для дохристиянських норм ідеалістичне витлумачення подій, де сили потойбічного світу втручаються в долі народів та окремих людей. Щоправда, чим віддаленіша від літописця епоха, яку він розглядає, тим частіше звертається він до народних вірувань. Саме тому дохристиянський період руської історії містить найбільше матеріалів усного походження. До XIII ст. включно літописці звертались у своїх творах до віри в чаклунство, якою була пронизана дохристиянська релігія. І як би часто не нагадував літопис читачам про те, що «біси» та їх представники на землі – чудесники, волхви – всі вона спадкоємці диявола, і що справжній бог – «єсть на небеси, седяй на престоле», – все ж «бесовское наушение» [3, с.61] для книжника реально існувало. Саме тому літопис зберіг поряд із описами реальних подій, сліди релігійних забобон, в яких людина залишається безпомічною перед силами природи. І боги волхвів, і бог літописця однаково втручаються в долю людини; і та обставина, що літописець називає «бісами» богів «поганой», дохристиянської Русі, а істинним богом – лише християнського, ще не свідчить про принципову різницю між його світоглядом та твердженнями волхвів, які він спростовує. Відповідно, міф про створення людини (під 1071 р.), і розповідь про «навьих» – є свідками існування залишків того світогляду, що вселяв в людину думку про покірність долі та необхідність звертатись за допомогою до волхвів-кудесників, які знали волю богів та вміли їх втихомирювати.

Історія філософії

Ідеалістичні основи дохристиянської міфології не протирічили християнській філософії літописців, навпаки, обидва явища виводили людину за межі дійсності. Метод книжника залишався однаковим, не зважаючи на те, чи змальовував він появу «навій», чи «небесних воїнів» серед справжніх людей. Характерним є те, що в жодній літописній пам'ятці XI-XIII ст. немає слідів цієї віри в «богів» або «бога», який втручається в перебіг історичних подій. Любов до Батьківщини та військова честь, мужність, винахідливість, військова хитрість – ось все те, що виручає в боротьбі з ворогами дружину і князів, «поганих» та тих, хто прийняв християнство. Єдиним виключенням є розповідь про смерть Олега, передбачену волхвом.

Висновки

Таким чином, заперечуючи власне язичництво, відокремлюючи себе разом з іншими православними народами від «латинян» та «еретиків», Русь утверджувала свою самобутність через прийняття християнства. Саме цей процес мав свій вплив і на внутрішній розвиток міфологічної свідомості народу, що пришвидшило появу епосу в його героїчному

та київському циклах, куди легко, проте дозволено та своєрідно прививались християнські обрядові принципи та цінності.

Книжність візантійсько-болгарського кола передавала Русі готові та ясні істини, і першими їх засвоїли руські книжники як зразок для власного життя. Саме практична, святоподвиницька ідея стала основою руської книжності. Видима легкість засвоєння народом зовнішньої сторони православ'я разом із епічними структурами не поставила перед культурою в цілому проблеми свідомого, довгого та організованого протистояння нової віри старій народній язичницькій мудрості, представниками якої залишилась «збірна дрібнота народної свідомості», бо сама народна мудрість у своєму епічному оформленні прийняла обрядові принципи православ'я. Дана особливість поєднання одночасно народної епічної творчості із засвоєнням принципів християнської віри, перш за все пояснює феномен двовір'я не як накладання однієї, християнської культури на іншу, язичницьку, з наступним процесом її витіснення та виживання двовір'я за типом західноєвропейських культур, а формує одразу «двовірну культуру», залишаючи обидва цих потоки відкритими один одному.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ипатьевская летопись // Полное собрание русских летописей [предисл. Б. М. Клосса]. – М. : Языки русской культуры. – Т. 2 : Ипатьевская летопись [Репринт. изд.]. – 1998. – 648 с.
2. Вітюк, І. К. Дохристиянський зміст християнських заповідей: перша скрижаль Декалогу / І. К. Вітюк // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка . – Т. 67. – ст. 3-7
3. Слова и поучения, направленные против языческих верований и обрядов // Летописи русской литературы и древности [изд. Н. Тихомировым]. – М. : Типография В. Грачева и комп., 1862. – (Т. IV). – С. 83 – 112.
4. Слово св. отца нашего И. Златоуста о том, како первое погани веровали в идолы, и тре-
- бы им клали. Имена им нарекали / Н. Гальковскій // Борьба христианства съ остатками язычества въ древней Руси : (Древнерусскія слова и поученія, направленные противъ остатковъ язычества въ народѣ). – М., 1913. – Т. II. – С. 55-63.
5. Слово о полку Игореве // Памятники литературы Древней Руси: XII век. / [вступит. статья Д. С. Лихачева ; оформ. худож. В. Вагина]. – М. : Худож. лит., 1980. – 704 с. – С. 373-389.
6. Charles J. Halperin . National Identity in Premodern Rus. – Leiden [etc.] : Brill, 2010 // Russian history, vol. 37. – 275 – 294 pp.
7. Walter K Hanak. The nature and the image of princely power in Kievan Rus', 980-1054 : a study of sources. – Leiden [etc.] : Brill, 2014 // East Central and Eastern Europe in the Middle Ages, 450-1450, vol. 25./ – 10 p.

Історія філософії

Н. О. СТРАТОНОВА¹

¹Национальный университет водного хозяйства и природопользования (Ровно), эл. почта stratonova.nataliya@gmail.com, ORCID 0000-0002-3106-6921

РЕФЛЕКСИЯ ТРАНСФОРМАЦИИ ДОХРИСТИАНСКИХ МИРОВОЗЗРЕНЧЕСКИХ ПРЕДСТАВЛЕНИЙ В ЛИТЕРАТУРНЫХ ПАМЯТНИКАХ КИЕВСКОЙ РУСИ

Цель. Целью данной статьи является рассмотрение литературы Киевской Руси через призму взаимодействия и взаимовлияния христианского и дохристианского мировоззрений, раскрыть и показать характер соотношения дохристианской и христианской религий; выявить отдельные аспекты взаимоотношения вышеупомянутых феноменов в литературе Киевской Руси XI-XIII вв. **Методология.** Среди общих научных подходов, при решении поставленных задач, использован, прежде всего, религиоведческо-философский. Этот подход позволил изучить и более объективно проанализировать тенденцию к рефлексии дохристианских верований в литературе Киевской Руси. Среди специально-научных методов использовался историософский (философское осмысление исторических событий и процессов), проблемно-тематический (выделение и анализ основных концептуальных направлений трансформаций), хронологический (связь историографической традиции с конкретной исторической действительностью) и философско-герменевтический (религиоведческой-философская интерпретация памятников). **Научная новизна.** Работа является религиоведческо-философским анализом рефлексии дохристианских представлений в литературных памятниках Киевской Руси XI-XIII вв., в котором впервые учтена специфика средневековой воображения и поэтики, исследованы религиозную значимость текстов, обнаружено отражения в них дохристианских верований и указано на роль последних в формировании мировоззрения киеворусских книжников, проанализирована специфика взаимодействия христианских и языческих представлений. **Выводы.** В процессе работы автор приходит к выводу, что, отрицая собственно язычество, отделяя себя вместе с другими православными народами от «латинян» и «еретиков», Русь утверждала свою самобытность через принятие христианства. Именно этот процесс имел свое влияние и на внутреннее развитие мифологического сознания народа, ускорило появление эпоса в его героическом и киевском циклах, куда легко, однако дозировано и своеобразно прививались христианские обрядовые принципы и ценности. Книжность византийско-болгарского круга передавала Руси готовые и ясные истины, и первыми их усвоили русские книжники, как образец для своей жизни. Именно практическая, святоподвижничья идея стала основой русской книжности. Видимая легкость усвоения народом внешней стороны православия вместе с эпическими структурами не поставила перед культурой в целом проблемы сознательного, долгого и организованного противостояния новой веры и старой народной языческой мудрости, представителями которой осталась «сборная мелочь народного сознания», потому что сама народная мудрость в своем эпическом оформлении приняла обрядовые принципы православия.

Ключевые слова: дохристианское мировоззрение, христианство, летописание, апокрифы, жития святых, книжник.

N. O. STRATONOVA¹

¹National University of Water Management and Nature Resources Use (Rivne), e-mail stratonova.nataliya@gmail.com, ORCID 0000-0002-3106-6921

TRANSFORMATION REFLEXES OF PRE-CHRISTIAN WORLDVIEW IN KIEVAN RUS LITERATURE

The purpose of this article is to review the literature of Kievan Rus' in the light of interaction and mutual influence of Christian and pre-Christian worldviews; to open and show the character of the relations of pre-Christian and Christian religions; to reveal some aspects of these relationships in the literature of Kievan Rus in XI-XIII

Історія філософії

centuries. **Methodology.** Among the general scientific approaches in solving the problems that have been used was primarily theological and philosophical. This approach allowed us to explore and objectively analyze the tendency to reflect pre-Christian beliefs in the literature of Kievan Rus. As specially-scientific methods there were used historiosophical (philosophical understanding of historical events and processes), topical (selection and analysis of the basic conceptual directions of transformations), chronological (link historiographical tradition with a concrete historical reality) and the philosophical and hermeneutical (theological-philosophical interpretation of monuments). **Scientific novelty.** The work is theological and philosophical reflection analysis of pre-Christian ideas in literary monuments of Kievan Rus. For the first time takes into account the specifics of medieval imagination and poetry, studied the religious significance of the texts found their reflection in the pre-Christian beliefs and stated on their role in shaping the world Kievan Rus' scribes, analyzed the specificity of interaction between Christian and pagan notions. **Conclusions.** In the process, the author comes to the conclusion that by denying the fact of paganism, separating itself along with other Orthodox nations from the "Latins" and "heretics", Rus claimed its identity through the adoption of Christianity. This process has had its impact on the internal development of the mythological consciousness of the people, has accelerated the emergence of the epic in his heroic cycles and Kiev, where it was easy, but dosed and originally instilled Christian ritual principles and values. Byzantine and Bulgarian literature's circle passed to Russ ready and clear truth, and Rus scribes were the first who learned it as a model for their life. It is practical, saint idea became the basis of Rus literacy. The apparent ease of assimilation of people outside of the Orthodox Church with the epic structure is not set to culture in general, the problem of conscious, long and organized opposition to the new faith and the old folk pagan wisdom, representatives of which remained "team change people's consciousness," because she folk wisdom in his epic the design principles adopted ritual orthodoxy.

Key words: pre-Christian worldview, Christianity, chronicles, apocrypha, hagiography, the scribe.

REFERENCES

1. Ipatevskaya letopis // Polnoe sobranie russkikh letopisey [predisl. B. M. Klossa]. – M. : Yazyki russkoy kultury. – T. 2 : Ipatevskaya letopis [Reprint. izd.]. – 1998. – 648 pp.
2. Vityuk, I. K. Dokhristiyanskiy zmist khristiyanskikh zapovidey: persha skrizhal Dekalogu / I. K. Vityuk // Visnik Zhitomirskogo derzhavnogo universitetu imeni Ivana Franka . – T. 67. – 3-7 pp.
3. Slova i poucheniya, napravlennye protiv yazycheskikh verovaniy i obryadov // Letopisi russkoy literatury i drevnosti [izd. N. Tikhonravovym]. – M. : Tipografiya V. Gracheva i komp., 1862. – (T. IV). – 83 – 112 pp.
4. Slovo sv. ottsa nashogo I. Zlatousta o tom, kako pervoe pogani verovali v idoly, i treby im klali. Imena im narekali / N. Galkovskiy // Borba khristianstva s ostatkami yazychestva v drevney Rusi : (Drevne-russkiya slova i poucheniya, napravlennyya protiv ostatkov yazychestva v narodh). – M., 1913. – T. II. –55-63 pp.
5. Slovo o polku Igoreve // Pamyatniki literatury Drevney Rusi: KhII vek. / [vstupit. statya D. S. Likhacheva ; oform. khudozh. V. Vagina]. – M. : Khudozh. lit., 1980. – 704 p. – 373-389 pp.
6. Charles J. Halperin . National Identity in Premodern Rus. – Leiden [etc.] : Brill, 2010 // Russian history, vol. 37. – 275 – 294 pp.
7. Walter K Hanak. The nature and the image of princely power in Kievan Rus', 980-1054 : a study of sources. – Leiden [etc.] : Brill, 2014 // East Central and Eastern Europe in the Middle Ages, 450-1450, vol. 25. –10 p.

Надійшла до редколегії 30.04.2015

Прийнята до друку 21.05.2015